

НОВА ЧИТАЊА СТВАРАЛАШТВА АЛЕКСЕ ШАНТИЋА

(*Песничке теме и поетички модели Алексе Шантића*, ур. Делић, Јован и Чолак, Бојан. Београд-Требиње: Институт за књижевност и уметност – Дучићеве вечери поезије, 2017)

Институт за књижевност и уметност у Београду и Дучићеве вечери поезије објавили су двадесет трећи зборник у серији Поетичка истраживања посвећен Алекси Шантићу. Књига је резултат рада на пројекту *Смена поетичких парадигми у српској књижевности XX века: национални и европски контекст*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Главни уредници зборника су Јован Делић и Бојан Чолак, чија су научна истраживања такође заступљена у књизи. У *Уводној напомени* Бојан Чолак читаоцима указује на чињеницу да је ово тек други зборник посвећен Алекси Шантићу и да пуних осамнаест година није штампан ниједан зборник радова о стваралаштву мостарског песника, што нам већ може указати на неопходност и релевантност савремених истраживања Шантићевог опуса. Горан Радоњић примећује како је Шантић одличан пример песника о коме имамо формирану идеју као о једном класику уз којег увек стоје као стереотипни епитети одређене оцене и фразе великих критичара и историчара књижевности, што нам отежава да га сагледамо на комплекснији, па и на свестранији начин. Зборник научних радова *Песничке теме и поетички модели Алексе Шантића* заправо покушава да одговори на питање: „има ли изазова у тумачењу Шантићевог песничког дела?“ (Бојан Чолак).

Поред *Уводних напомена* Бојана Чолака, зборник садржи четири поглавља обележена римским бројевима, прилог Бојана Чолака о *Различитим читањима аутографа једне песме Алексе Шантића*, веома користан и прагматичан *Регистар наслова песама Алексе Шантића* и *Именси регистар*. Књига има укупно двадесет

и седам радова, а први део зборника садржи седам студија: Јован Делић, *Алекса Шантић као пјесник иноватор*; Ранко Поповић, *Облици и лик Шантићеве пјесме*; Сања Ј. Париповић Крчмар, *Хексаметрални стих Алексе Шантића*; Александар М. Милановић, *Шантићев језик између периферије и центра*; Зорана Опачић, *Од сјајне месечине до луциферске таме – трансформација песничког субјекта у поезији Алексе Шантића*; Драган Хамовић, *Алекса Шантић и ново осећање заједнице*; Горана Раичевић, *Шантићева родољубива поезија и југословенска идеја (Алекса Шантић и Милош Црњански)*. Наведене студије превасходно се баве формом Шантићеве поезије којој, по мишљењу уредника Бојана Чолака, није посвећено довољно пажње у досадашњим истраживањима. Јован Делић у свом тексту пише о утицају немачких предескспресиониста и експресиониста на Шантићеву поезију. Мостарски песник је допринео развоју сонета у српском песништву тиме што је створио нови тип сонета – *кружни* или *прстенести*. Ранко Поповић пише о генези Шантићевог стиха компаративно указујући на облике раних и касних песама. У студији *Хексаметрални стих Алексе Шантића* Сања Ј. Париповић Крчмар уочава иновације у Шантићевој версификацији када је у питању опонашање класичног стиха. Тиме се показује да Шантић није само имитирао хексаметар Војислава Илића, како је то често понављала књижевна критика и историја. Примена савремених теорија читања и интерпретације уочљива је и у студији Александра М. Милановића где се говори о језику Шантићеве поезије који егзистира на граници периферије (језик локалне средине који одликују бројни дијалектизми, регионализми, турцизми, архаизми) и центра (књижевни језик, београдски стил). Милановић поставља питање шта је одраз књижевне периферије, а шта књижевног центра у поезији Алексе Шантића и закључује да је песник користио лексикку оријенталне културе, а граматичку структуру књижевног језика и да се у његовој поезији уочава тенденција приклањања центру тиме што ијекавицу временом замењује екавицом. Шантићу није замерано што није писао књижевним језиком (јер је и источнохерцеговачка ијекавица у основи књижевног језика) већ то што није писао београдским стилем. Студија Зоране Опачић о трансформацији песничког субјекта у Шантићевој поезији најављује следећи део зборника иако није последња студија првог дела. У њој Опачић пише о индивидуализацији

лирског субјекта Алексе Шантића током времена. „Трансформација песничког субјекта сведочи о поетичкој промени и кретању од романтизма ка симболизму“ (Зорана Опачић). Драган Хамовић и Гордана Раичевић пишу о родољубивој поезији Алексе Шантића: Хамовић указује на сличност ових песама са поезијом руских симболиста код којих се у овом жанру исказивала љубав према човеку, а не према идеји и апстракцији (Драган Хамовић), а Раичевић указује на спону Шантића са авангардистима јер су заговарали идеју југословенства и промовисали космополитизам.

Јован Делић подсећа да је Шантић пре свега патриотски и социјални песник, али додаје да је он „најдубљи, и то убједљиво најдубљи, и најбољи изван тих токова“. Никола Маринковић тврди да је такав Шантић заправо „тамни“ Шантић, онај кога су ценили и авангардисти сматрајући га весником нове поетике. У другом делу зборника у студијама се говори управо о тим токовима Шантићеве поезије: Горан Радоњић, *Алеска Шантић као пјесник апокалипсе*; Предраг Петровић, „*Луцифер*“: *демонске визије у Шантићевеј поезији*; Бојан Чолак, *Поетички модели и тема смрти у поезији Алексе Шантића до 1902*; Миломир М. Гавриловић, *Фигура Бога у поезији Алексе Шантића*; Никола Маринковић, *Поетика „тамног“ Шантића: разградња простора среће као предуслов аутентичности*; Владимир Димитријевић, *Смисао празника у Шантићевеј песми „Претпразничко вече“*; Немања Каровић, *Молитва у поезији Алеске Шантића*, Марко М. Радуловић, *Средњовековна традиција и модерност у песништву Алексе Шантића*. Као песник апокалипсе Шантић осцилује између наде и безнађа, напуштајући традиционалну представу хришћанске апокалипсе напуштајући субјективне представе безнадежности као карактеристичног осећања у књижевности модерне. Горан Радоњић у том контексту говори и о сонету „Жетеоци“ из 1913. године и закључује да је апокалипса важан, а занемарен елемент Шантићеве поезије. Предраг Петровић пише о сонету „Луцифер“ и мрачним, демонским визијама у позној Шантићевеј лирици. Трансформација Шантићеве поетике може се пратити и на основу тога како песник обрађује мотив смрти у различитим фазама свога стваралаштва. До 1897. године он у својим песама не сумња у Божју милост, јер мртви остају да живе у сећању, што се уклапа у традиционално хришћанско учење. У песми „Сјенке“ из 1892. такво гледиште се први пут напушта – на

смрт се гледа као на трајни губитак чија је последица немогућност утехе (мада још увек нема песимизма). Од 1898. године и песме „На гробу“ јавља се лутајући субјекат који је изгубио упориште, песимизам, критички и негативан став према животу. На тај начин се песмама које обрађују мотив смрти Алекса Шантић приближава токовима модерне (Бојан Чолак). Миломир М. Гавриловић нам на сличан начин указује како се изменила представа Бога у Шантићевој поезији: у раним песмама јавља се монолитни Бог, онакав какав је конвенционално схваћен у песниковој средини, а у позним песмама уочавају се дисонантни тонови и измењене представе Бога. У тим песмама, по мишљењу Гавриловића, треба тражити модерног Шантића. Пишући о „тамном“ Шантићу Никола Маринковић посебно наглашава да такав Шантић није настао под утицајем Богдана Поповића, како се то увек истиче, већ да се индиције за такву поезију јављају и пре Поповићеве критике, о чему нам сведочи песма „Црв“. Наравно, таквих је песама веременом било све више. Попут Драгана Хамовића и Владимир Димитријевић у својој студији указује на чињеницу да Шантићева модерна наличи више руској, но француској модерни, на коју су се угледали српски песници с почетка двадесетог века. Проучавајући молитве у поезији Алексе Шантића, Немања Каровић закључује да молитва (као жанр, као микрожанр у оквиру песме, као песничка слика и као мотив у песми) остаје иста од првих до позних песама, те да није нарушена другим Шантићевим лирским ја. Марко М. Радуловић указује на блискост Шантићеве поезије са старом српском књижевношћу и на његов могући утицај на песнике послератног модернизма, који су се бавили сличним темама у реактуализовању традиције српског средњовековља.

У трећем делу зборника највише се говори о љубавној лирици Алексе Шантића: Весна В. Елез, *Љубавна лирика Алексе Шантића*; Tin Lemac, *Tipološki opis ispovjednog poetskog diskursa Alekse Šantića*; Марија Грујић, *Алекса Шантић: паралелни свет песничке чежње*; Владан Бајчета, *Лирска меланхолија Алексе Шантића*; Јелена Панић Мараш, *Меланхолична „Прича“ Алексе Шантића*; Ана Н. Петковић, *Лирски свет Алексе Шантића и традиција античке књижевности*; Александар Пејчић, *Поетика лирске драме Алексе Шантића*; Персида Лазаревић Ди Ђакомо, *Остаји „зоре“ у Шантићевој поезији*; Кристина Митић, *„Der asra“*. Љубавну по-

езију у наведеним научним радовима можемо сагледати са различитих аспеката како су јој аутори приступили другачијим методама: Тин Лемац у својој студији корсити нова наратолошка истраживања како би при тумачењу исповедног дискурса у Шантићевој поезији проговорио о лирском субјекту, објекту љубави, наративним оквирима и догађајности; Марија Грујић користи биографски метод и теорију афекта како би указала на чињеницу да је чежња централно песничко интересовање у зрелом периоду Шантићевог стваралаштва; Ана Н. Петковић говори о одјецима класичних античких жанрова у поезији Алексе Шантића (поготову о идили и анакреонтској поезији); Персида Лазаревић Ди Ђакомо у Шантићевој поезији истражује остатке „зоре“ као дела западноевропске лирске традиције јер је била карактеристичан жанр средњовековне књижевности. Александар Пејчић не пише о љубавној лирици већ о драмама за које каже да су настале под утицајем симболистичког позоришта, фолклорне традиције и хришћанске културе, и да су неправедно маргинализоване и негативно валоризоване, јер им се није приступало као лирским драмама. На крају трећег дела, Кристина Митић нам говори о настанку Хајнеове песме, Шантићевог превода те песме и кафанске севдалинке која је по својој популарности надмашила предходне две. Историју једне песме даће нам у *Прилогу* зборника и Бојан Чолак у студији *Различита читања аутографа једне песме Алексе Шантића* где се показује да је песма „Са Бранковога брега.“ кроз историју била више пута неаутентично прештампована на основу измењене песме објављене први пут у часопису *Венац*.

Четврти део зборника садржи две студије о књижевној критици упућеној стваралаштву Алексе Шантића: Милан Алексић, *Песништво Алексе Шантића и књижевна критика*; Зорица Хаџић, *О Алекси Шантићу, Васи Стајићу и Београду који је „мазио“ Мостарце*. У првом раду говори се о критици за време песниковог живота (најзначајнија је критика Богдана Поповића о којој аутор највише пише) и о критици после Шантићеве смрти која је била у почетку биографска и у којој су због политичке идеологије оличене у марксистичкој филозофији пре свега истицане социјалне теме. Новине у приступу се уочавају тек крајем педесетих година XX века када Драгиша Живковић пише о песми „Вече на шкољу“. Зорица Хаџић у новом контексту тумачи једну од најоштријих

критика у српској књижевности – критику Шантићеве поезије Васе Стајића. Читајући необјављену Стајићеву аутобиографију, Хацић разлоге за овакав негативан приказ Шантићевих песама налази и у ванлитерарним околностима – Стајић се супротставио наводно привилегованом положају мостарских књижевника у односу на Војвођане и Скерлићу који је писао афирмативно о Шантићу.

Зборник научних радова *Песничке теме и поетички модели Алексе Шантића* преиспитује критичарски дискурс о поезији Алексе Шантића по коме се о њему говори само као о конзервативцу, традиционалисти, песнику на међи књижевних епоха, песнику социјалних и родољубивих песама који је тек једном ногом крочио у поезију модерне, тлу на коме владају Јован Дучић и Милан Ракић. Зборник нам указује на оног другог Шантића који је доскочио и до међуратне књижевности. Предочена истраживања заиста нам указују да итекако има изазова у тумачењу Шантићевог стваралаштва.

*Немања Д. Јовановић**
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

* n.jovanovic90ni@gmail.com